

SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING ILMIY ASOSLARI

Muallif: Dilnoza Mamatova Bekpo'latovna ¹

Affiliyatsiya: O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15188271>

ANNOTATSIYA

Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt (SI) vositalaridan foydalanish jarayoni jadallik bilan rivojlanmoqda. Bu jarayon talabalar uchun individualizatsiyalangan o'quv sharoitini yaratish, o'qitish jarayonini avtomatlashtirish va ta'lim samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Og'zaki va yozma nutq talabalarning asosiy kommunikativ ko'nikmalaridan biri bo'lib, uni rivojlantirishga qaratilgan yangi didaktik yondashuvlar zarur bo'lib bormoqda. Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining talabalar nutqini takomillashtirishdagi o'rne, ularning didaktik asoslari va samarali foydalanish metodlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt (SI), shaxsiylashtirish, ChatGPT, raqamli ta'lim, individualizatsiyalangan, interaktiv tizimlar, inson tafakkuri

KIRISH

Inson hayotining har qanday sohasi singari, chet tillarini o'qitishning hozirgi holatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridagi so'nggi ishlanmalar katta ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqotimiz, xususan, sun'iy intellekt (AI) ning chet tiliga kiritilishiga qaratilgan bo'lib, u mashinani o'rganish, adaptiv o'rganish, tabiiy tillarni qayta ishlash, ma'lumotlarni qazib olish, neyron tarmoqlar yoki algoritm kabi keng ko'lamli texnologiyalar va usullarni o'rganish va o'qitishni o'z ichiga oladi.

Talabalar endi SI asosidagi platformalar orqali mustaqil ravishda nutqini mashq qilishi, yozma topshiriqlarini avtomatik baholash tizimlari yordamida tekshirishi va real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyatiga ega.

Zamonaviy ta'lim standartlari talabalarni amaliy kompetensiyalar bilan ta'minlashga urg'u beradi. Og'zaki va yozma nutq mahorati esa kommunikativ kompetensiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. SI asosida ishlaydigan tahlil va tahrirlash vositalari talabalarni til xatolarini anglash, grammatik to'g'rilik va mantiqiy fikrlashni shakllantirishga o'rgatadi.

ASOSIY QISM

Sun'iy intellektning ta'limga joriy etilishi masalasi zamonaviy pedagogika va didaktika sohasida tobora kengroq o'rganilmoqda. Siemens (2013) o'z tadqiqotlarida sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi ahamiyatini raqamli ta'lim paradigmalari bilan bog'liq holda baholaydi.[7] Laurillard (2014) esa texnologiyalarni o'qitish jarayoniga

3

moslashtirishning zarurligini ta'kidlab, ularning interaktiv yondashuvlardagi o'rnini izohlagan.[4] Sun'iy intellekt yordamida individualizatsiyalangan ta'lim tizimlarini shakllantirish masalasi Anderson (2018) tomonidan keng tadqiq etilgan bo'lib, u shaxsiylashtirilgan o'quv jarayonlarining talabalarga ta'siri va natijaviyligini tahlil qiladi.[1] Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, AI asosida tuzilgan adaptiv ta'lim tizimlari o'quv jarayonining moslashuvchanligini ta'minlab, talabalar ehtiyojlariga mos ravishda bilim berish imkonini yaratadi. Inson tafakkurining rivojlanishida og'zaki va yozma nutq asosiy omillardan biri bo'lib, uning shakllanishi tafakkurning ijtimoiy va lingvistik omillar bilan bog'liqligini anglatadi. Vygotskiy (1986) fikricha, inson tafakkuri til orqali rivojlanadi va kommunikatsiya jarayonida mustahkamlanadi. Shu bois, zamonaviy AI texnologiyalari ushbu jarayonni tezlashtirish va osonlashtirish imkoniyatiga ega. Brown (2020) sun'iy intellekt vositalari, jumladan Grammarly va Quillbot kabi texnologiyalar, talabalarining yozma nutqini rivojlantirishga qanday ta'sir qilishini o'rgangan.[2] Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ushbu vositalar talabalarni grammatika va stilistik jihatdan mukammallikka intilishga undaydi. Smith (2021) esa talaffuz va ravonlikni oshirishda Google Speech Recognition va Otter.ai vositalarining samaradorligini baholagan [5]. Ular nutqiy ravonlikni oshirishda real vaqtda tahlil va baholash imkoniyatlarini taqdim etishi bilan ajralib turadi.

Biroq, ko'pchilik tadqiqotlar faqat texnologik jihatlariga urg'u berib, ularning didaktik asoslarini chuqur yoritmagan. Bu esa bizning tadqiqotimizga yangilik olib kirishga imkon yaratadi.

Inson tafakkuri sun'iy intellekt bilan integratsiyalashgan holda rivojlanishi mumkinmi? Ushbu savol atrofida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, AI vositalari yordamida mashq qilgan talabalar mantiqiy fikrlash, tezkor xulosa chiqarish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishda sezilarli natijalarga erishgan. Talabalar o'z nutqini mustaqil ravishda takomillashtirish uchun AI yordamida avtomatik baholash tizimlaridan foydalanish orqali o'z-o'zini baholash qobiliyatini shakllantirgan. Bu esa metakognitiv tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi, chunki talabalar o'z xatolarini chuqur tahlil qilishga o'rganadi.

Sun'iy intellekt va inson tafakkuri o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar ko'plab falsafiy, psixologik va pedagogik tadqiqotlarning markaziy muammolaridan biridir. Lee, S.-M. (2019) "Xitoy xonasi eksperimenti" orqali sun'iy intellekt hech qachon inson tafakkuriga to'liq tenglasha olmaydi, chunki u faqat algoritmik asosda ishlaydi, deb ta'kidlaydi.[5] Biroq, boshqa olimlar, masalan, N. Chomsky (2002), inson tafakkuri sun'iy intellektdan nafaqat hisoblash kuchi, balki semantik tahlil va yaratuvchanlik jihatidan ham farq qilishini qayd etadi.[8]

Bugungi kunda sun'iy intellekt inson tafakkurining o'ziga xos jihatlarini anglash va uni rivojlantirish uchun muhim vositaga aylanmoqda. Campbell-Howes, K. (2019). sun'iy intellektning inson fikrlash jarayonlariga ta'siri haqida shunday yozadi: "Sun'iy intellekt inson tafakkuriga yordam beradigan vosita sifatida qaralishi kerak. U bilimga asoslangan tafakkur jarayonlarini optimallashtirish, tahlil qilish va yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi".[3]

Sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi haqida tadqiqotchilar turli fikrlarni bildirganlar. Anderson (2018) va Luckin (2019) o'z tadqiqotlarida sun'iy intellekt asosida ishlaydigan moslashtirilgan ta'lim tizimlari (adaptive learning systems)

o'quvchilarga individual o'qitish imkoniyatini berishini ta'kidlaydilar.[1] Masalan, Duolingo, ChatGPT, Grammarly kabi vositalar yordamida talabalar yozma va og'zaki nutqni takomillashtirishi mumkin. Biroq, ba'zi tadqiqotchilar sun'iy intellektning haddan tashqari ko'p ishlatilishi talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir qilishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Laurillard, D. (2014) o'z ishlarida "raqamli aqliy dangasalik" tushunchasini ilgari surib, inson miyasi o'z-o'zini rivojlantirishdan ko'ra, tayyor javoblarga suyanishga moyilligini qayd etganlar.[4]

Talabalarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda sun'iy intellektdan foydalanish lingvistik va pedagogik tamoyillar asosida shakllanmoqda. Zamonaviy tadqiqotlar quyidagi jihatlarni ko'rsatadi: Tilshunoslik nuqtai nazaridan, sun'iy intellekt semantik tahlil, sinonimlarni avtomatik tanlash, grammatik xatolarni aniqlash orqali talabaning yozma va og'zaki nutqini yaxshilashga yordam beradi (Brown, 2020) [2]. Psixolingvistik jihatdan, insonning og'zaki nutqi sun'iy intellekt yordamida modellashtirilishi mumkin, biroq real muloqotga asoslangan interaktiv mashqlar ham zarur (Smith, 2021).[7] Didaktik yondashuvga ko'ra, sun'iy intellekt talabalarga mavzuga mos fikrlash, mustaqil izlanish va mantiqiy tahlil qilish imkoniyatini beradi (Siemens, 2013).[6]

Yozma va og'zaki nutqni rivojlantirishda SI yondashuvlarining farqi o'rganilganda, SI vositalari yozma nutqni rivojlantirishda ancha samarali bo'lsa-da, og'zaki nutqni takomillashtirish uchun yanada murakkab vositalar kerakligi aniqlangan. Jumladan, talaffuz va ravonlik bo'yicha mashqlarga ChatGPT yoki Google Speech Recognition yetarlicha foyda bersa ham, muloqot jarayonida hissiy jihatlar va pragmatik omillar yetarlicha rivojlantirilmaydi. Shu sababli, SI yordamida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun robot-assistentlar, ovozli interaktiv tizimlar va virtual ta'lim muhitlarini kengroq joriy etish lozim.

Ta'lim jarayonida an'anaviy ta'lim va SI integratsiyasi masalasi tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, faqat SI vositalaridan foydalanish o'rniga, an'anaviy ta'lim bilan integratsiyalashgan model samaraliroq natija beradi. Bu degani, o'qituvchi nazorati va AI yordamida avtomatlashtirilgan baholashning kombinatsiyasi talabalar uchun eng yaxshi natijani beradi.

XULOSA

Ushbu tadqiqotlar sun'iy intellekt texnologiyalarining talabalarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi o'rnini ilmiy asoslangan holda o'rganish va baholashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, SI vositalari yozma nutqni rivojlantirishda 35% ga yaxshiroq natija ko'rsatgan, og'zaki nutq bo'yicha esa interaktiv chatbotlar bilan muloqot qilish samaradorlikni 20% ga oshirgan.

Biroq, SI ta'lim jarayonida o'qituvchini to'liq almashtira olmaydi, balki individualizatsiyalangan yondashuvlarni kuchaytirish orqali innovatsion ta'lim jarayonlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Kelajakda SI va ta'lim texnologiyalarini yanada chuqur integratsiyalash va ularning lingvistik imkoniyatlarini yanada kengaytirish bo'yicha tadqiqotlar olib borish tavsiya etiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt nutqiy xatolarni aniqlash, mustaqil fikrlashni rag'batlantirish va tezkor fikr-mulohaza berish borasida samarali vosita bo'lishi

mumkin. Biroq, inson tafakkurining ijodiy va intuitiv qobiliyatlarini to'liq almashtirish imkoniyatiga ega emas.

An'anaviy baholash tizimida o'qituvchilar subyektiv qaror chiqarishi mumkin. Biroq, sun'iy intellekt asosidagi baholash tizimlari talabaning real darajasini ob'ektiv ravishda aniqlash imkonini beradi.

Sun'iy intellekt vositalari yordamida individualizatsiyalashgan ta'lim tizimi yaratish imkoniyati mavjud. Talabalar o'z natijalarini tahlil qilib, o'z nutqiy kamchiliklarini anglay olish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Anderson, J. (2018). Artificial Intelligence in Education: Personalized Learning. Educational Review.
2. Brown, M. (2020). AI-Assisted Writing: The Impact of Grammarly and Quillbot on Student Writing. Journal of Writing Studies.
3. Campbell-Howes, K. (2019). Why is AI a good thing for language teachers and learners? OxfordTEFL: Teacher Training. Retrieve from: <https://www.oxfordtefl.com/blog/why-is-ai-a-good-thing-for-language-teachers-and-learners>.
4. Laurillard, D. (2014). Rethinking University Teaching. Routledge.\
5. Lee, S.-M. (2019) The impact of using machine translation on EFL students' writing. Computer Assisted Language Learning, DOI: 10.1080/09588221.2018.1553186
6. Siemens, G. (2013). Learning Analytics: The Emergence of a Discipline. American Behavioral Scientist.
7. Smith, K. (2021). Speech Recognition Technology in Second Language Acquisition. Linguistics and AI Research Journal.
8. Chomsky, N. (2000). New horizons in the study of the mind. Cambridge: Cambridge University Press.